25.10.2024р.Гр.45. Історія України Уроки№19.

Тема: 1. Розпад Австро-Угорської імперії.

14 жовтня 1918 року в Чехії спалахнув загальний політичний страйк. Його розпочали празькі робітники на знак протесту проти розпорядження імперського уряду про вивезення з Чехії до Австрії запасів вугілля та продовольства. Загальний політичний страйк робітничого класу мав вирішальне значення для створення Чехословацької держави. На численних мітингах, що проходили в Чехії та Словаччині, приймалися рішення про необхідність повалення монархії Габсбургів і проголошення незалежної Чехословацької республіки. По суті це було початком національної буржуазно-демократичної революції. Імператор Карл I, намагаючись утримати владу над Чехією, видав 16 жовтня маніфест про перетворення Австрії на союз національних держав і про надання чехам та іншим народам національної автономії. Того ж дня угорський прем'єр-міністр Шандор Векерле оголосив у парламенті про скасування дуалістичної системи і про перехід Угорщини до персональної унії з австрійською короною. Іштван Тиса вимагав збереження вірності німецькому союзнику і закликав до продовження війни до укладення спільного миру.Однак частина угорської політичної еліти вже намагалася знайти заступництво у переможців. 17 жовтня лідер угорської «Партії незалежності і 1848 року» Міхай Карої, виступаючи в угорському парламенті, закликав до відставки уряду Векерле, відокремлення від Австрії, оголошенню про незалежність і перехід Угорщини на бік Антанти. При цьому мешканці угорських володінь у Хорватії і Трансильванії повинні були «відмовитися від надмірного шовінізму». У відповідь румунські депутати відмовилися визнати право угорського уряду виступати від імені Трансильванії. 19 жовтня у Львові було проголошено створення Західно-Української Центральної Ради, члени якої (українські депутати Рейхсрату і представники українських партій) вимагали створення Західноукраїнської держави і передачі влади австрійськими чиновниками.3 листопада у Чернівцях відбулися народні збори, які вимагали приєднання Північної Буковини до ЗУНР. 5 листопада у Будапешті Карл I був скинутий з угорського престолу, хоча сам

він склав із себе повноваження 13 листопада, не відрікшись від престолу. Угорський уряд очолив Міхай Карої. 16 листопада влада Габсбургів була офіційно повалена і Угорщина проголошена республікою. Розпад Австро-Угорської імперії вплинув на революційний рух в Австрії. Буржуазні партії спільно з лідерами Соціал-демократичної партії домовилися про створення парламентського блоку для формування тимчасових органів влади. 21 жовтня 1918 року депутати австрійського парламенту оголосили себе Тимчасовим національними зборами. Соціал-демократична партія поспішила заявити, що цим актом «зроблено перший крок до утворення німецько-австрійської народної держави», хоча Національні збори навіть не поставили питання про ліквідацію монархії Габсбургів.12 листопада 1918 Карл I зняв з себе повноваження імператора Австрії та Богемії, хоча офіційно не відрікся від престолу. Того ж дня Парламент скасував монархію і Палату Лордів та проголосив Австрійську імперію Республікою Німецька Австрія і частиною Веймарської республіки, що автоматично спричинило розрив унії і ліквідацію Австро-Угорської імперії.Після розпаду Австро-Угорщини необхідно було підписати договір з кожною з виниклих на її території країн. 10 вересня 1919 року в місті Сен-Жермен поблизу Парижа був підписаний Сен-Жерменський договір з Німецькою Австрією. За цим договором Австрія повинна була визнати розпад Австро-Угорщини і незалежність нових держав, а також погодитися зі сформованими кордонами..Наприкінці війни українські діячі здійснили важливі організаційні перетворення. 10 жовтня 1918 р. на нараді Української парламентської репрезентації було вирішено організувати у Львові зібрання представників усіх українських земель у складі Австро-Угорщини й сформувати на ньому Українську Національну Раду. Вона мала стати установчими зборами («українською конституантою»), що здійснять самовизначення українського населення імперії.18 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада, яку очолив Є. Петрушевич, проголосила утворення з українських земель, що входили до складу Австро-Угорщини, української держави, яку пізніше назвали Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Цю дату вважають днем її заснування.Подальші події розвивалися дуже

швидко. У жовтні 1918 р. Австро-Угорщина розпалася. Наприкінці місяця у Кракові утворилася Польська ліквідаційна комісія, що мала на меті перебрати владу від австрійської адміністрації Галичини. 31 жовтня, напередодні прибуття представників Польської ліквідаційної комісії до Львова, делегація Української Національної Ради зустрілася з австрійським намісником і зажадала передачі їй державної влади у Східній Галичині. Однак їй було відмовлено.Тому в ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. вояки УСС захопили владу у Львові. Ці події увійшли в історію як «Листопадовий зрив». Одним із його головних організаторів і керівників був сотник УСС Д. Вітовський.1 листопада Українська Національна Рада у відозві до населення міста Львова повідомила, що є найвищою владою у створеній «на українських землях бувшої австро-угорської монархії Української Держави».У програмовій декларації Української Національної Ради, що з'явилася пізніше, ЗУНР проголосили демократичною республікою, соціальну основу якої становило робітництво. Факт проголошення республіки оприлюднили 13 листопада, після зречення престолу австро-угорським імператором.«Листопадовий зрив» («Листопадовий чин») — українське повстання, здійснене в ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. Українською Національною Радою силами Українських січових стрільців у Львові з метою встановлення влади Української Держави (згодом Західноукраїнської Народної Республіки) на землях, на які вона обґрунтовано претендувала.Уряд ЗУНР отримав назву Тимчасовий Державний Секретаріат, а пізніше — Рада Державних Секретарів ЗУНР. Його першим головою був К. Левицький. 9 листопада також затвердили назву новоствореної української держави — Західно-Українська Народна Республіка. Державними символами ЗУНР стали синьо-жовтий прапор і золотий лев на синьому тлі.Поступово ЗУНР узяла до своїх рук владу в усій Східній Галичині. Кордони республіки було встановлено за етнографічними межами розселення українства в Австро-Угорщині. Її територія становила 70 тис. км2, а населення — 6 млн осіб. 22—26 листопада відбулися вибори Української Національної Ради як законодавчого органу республіки. Президентом ЗУНР став Є. Петрушевич. Рада прагнула

забезпечити права національних меншин, яким було віддано 30 % депутатських місць.2. Польсько-українська війна 1918—1919 рр.Одразу після взяття влади у Львові українськими силами проти них виступили об'єднані польські підпільні військові організації. Активна підтримка варшавським урядом польського повстання у Львові призвела до його переростання в польсько-українську війну.Більше половини з 1,5 тис. українських військових, що здійснили «Листопадовий зрив», після перемоги розійшлися по домівках. Наявні у Львові українські військові підрозділи налічували 648 осіб. Польська сторона мала у Львові 1 тис. бійців. 2 листопада вони захопили склади зброї в районі головного вокзалу й встановили свій контроль над ним, що забезпечило їм можливість використовувати залізницю. їхні сили стрімко зростали за рахунок цивільної польської більшості Львова. Серед польських добровольців було чимало жінок і дітей шкільного віку (їх називали «орлятами»). Залізницею до поляків надходила допомога з міст Польщі.22 листопада українські сили залишили місто. У боях за Львів польська сторона втратила загиблими 277 осіб, українська — 250. Після взяття Львова польськими військами в місті відбувся триденний погром єврейського населення. Стався він за мовчазної згоди польського командування і був своєрідною помстою єврейському населенню за його невтручання до польсько-українського протистояння в місті.Польсько-українська війна 1918—1919 рр. — збройний конфлікт між Польщею і ЗУНР на території Галичини, що перетворився на широкомасштабні бойові дії та тривав із 1 листопада 1918 до 17 липня 1919 р.Під час польсько-української війни 1918—1919 рр. польське командування офіційно дозволило створити у складі своєї армії добровільний жіночий легіон. Під час боїв у Львові польські жіночі артилерійські відділи вели вогонь і підносили боєприпаси, здійснювали розвідку, виконували санітарну службу, брали активну участь у боях. Патріотична поведінка польок надихнула представниць українського жіноцтва до участі у власних військових формуваннях. В одному з тогочасних галицьких часописів писали, що «почуття сорому стало просто нестерпним для кожної з нас, коли дня 22 листопада (1918 р.) на вулицях Львова зароїлося від жіночих постатей в одностроях польського війська. Польки

виручали чоловіків, створювали жіночі військові частини, які проганяли нас із нашої рідної землі».Після втрати Львова керівництво ЗУНР активізувало роботу зі створення власної армії. Перші польові підрозділи Української Галицької армії (УГА) виникали стихійно під час боїв у Львові. Станом на 21 листопада в УГА було понад 4,5 тис. вояків. У зв'язку з нестачею власного командного складу офіцерами в ній були німці, австрійці, угорці тощо.Командувачем УГА став колишній генерал російської армії Михайло Омелянович-Павленко, а начальником штабу — її полковник Євген Мишковський. У результаті докорінної реорганізації вони створили з невиразних бойових груп нову сучасну регулярну армію. Навесні 1919 р. кількісний склад УГА становив 125 тис. осіб.У лавах УГА, за даними української громадсько-політичної діячки, голови центральної управи «Союзу українок» МіленіРудницької (1892—1976), перебувало щонайменше 89 жінок, прізвища яких вона встановила. Із них 54 жінки служили в санітарних частинах УГА. Однак список М. Рудницької є неповним. Масовою була участь українських жінок краю в гуманітарних організаціях (Українському Червоному Хресті).У грудні 1918 — січні 1919 р. УГА вела бої за Львів. Перемогою у Вовчухівській операції вона практично завершила оточення українськими силами міста й перекрила його залізничне сполучення з Перемишлем. Однак УГА змушена була зупинитися на вимогу Антанти.У середині січня до Східної Галичини прибула комісія Антанти, що мала явну пропольську орієнтацію і від імені Паризької мирної конференції запропонувала план розв'язання польсько-українського конфлікту.На переговорах у Львові комісія запропонувала припинити війну та встановити демаркаційну лінію, за якою до Польщі мали відійти Львів, Дрогобицько-Бориславський нафтовий район і значна частина Східної Галичини. Ці пропозиції було відкинуто. Польська сторона скористалася перемир'ям для зміцнення свого становища. Це дозволило їй відтиснути УГА від Львова й відновити залізничне сполучення з Перемишлем. 3 березня 1919 р. ініціатива в бойових діях повністю перейшла до Польщі.

Михайло Омелянович-ПавленкоУ квітні 1919 р. до Галичини прибула 40-тисячна польсько-французька армія генерала Йозефа Галлера. Вона була сформована з поляків, офіцерами були французи. Армія Галлера була створена Антантою з метою використання в Польщі та на її кордонах. Після укладання Комп'єнського перемир'я армію перевезли до Польщі. Антанта наполягала, щоб її не використовували в польсько-українській війні. Однак держави Антанти уповноважили Польщу використати армію Галлера виключно у Східній Галичині. Це дозволило польській стороні перебрати ініціативу в боях з УГА в краї. Армія Галлера діяла разом із 62-тисячними польськими силами.Користуючись кількісною перевагою, 14 травня польські війська перейшли в наступ по всьому фронту й до літа зайняли майже всю Галичину. Частини УГА відступали й були затиснуті в невеликий трикутник території біля міста Чорткова на південному сході Галичини.Уряд ЗУНР зробив останню спробу виправити становище. 9 червня 1919 р. президента Є. Петрушевича було проголошено диктатором. Новим командувачем УГА призначили генерала О. Грекова. Він розпочав наступальну операцію, яка залишилася в історії під назвою «Чортківськаофензива» (наступ). УГА змусила відступати по всьому фронту польську армію, відвоювала значну територію, захоплену Польщею навесні, і дійшла до Львова. Проте через нестачу зброї наступ не вдалося розвинути. Польські сили організували контрнаступ, який відкинув українські війська на попередні позиції. У липні 1919 р. польські війська захопили всю Східну Галичину. Частини УГА у складі 50 тис. осіб зі зброєю 16—17 липня перейшли річку Збруч на територію, контрольовану Директорією УНР. 17 липня був підписаний договір про припинення бойових дій.Відповідно до рішення Антанти, Польща мала право вести воєнні дії на територіях до річки Збруч. 20 листопада Польщі було надано мандат на управління Галичиною на 25 років. Після цього державну належність краю мав визначити всенародний плебісцит. Пізніше 14 березня 1923 р. Рада послів Антанти підтвердила право Польщі на володіння Галичиною..25 жовтня 1918 р. у Чернівцях було створено Український крайовий комітет. Його очолив український депутат австрійського імперського парламенту

Омелян Попович, який одночасно керував буковинською делегацією Української Національної Ради.Українці Закарпаття та Північної Буковини тяжіли до своїх братів-галичан, але їхні землі також були об’єктом зазіхання сусідніх народів і держав.

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=2oL42DmVdcM

Д/з: 9,13.